

ΜΑΥΡΟΑΥΓΟΡΑΣ

ΠΡΟΚΑΤΑΡΤΗ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΤΗ 2^η Η ΤΕΥΧΟΣ 14-15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ '96-ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ '97 ΔΡΧ 2.500

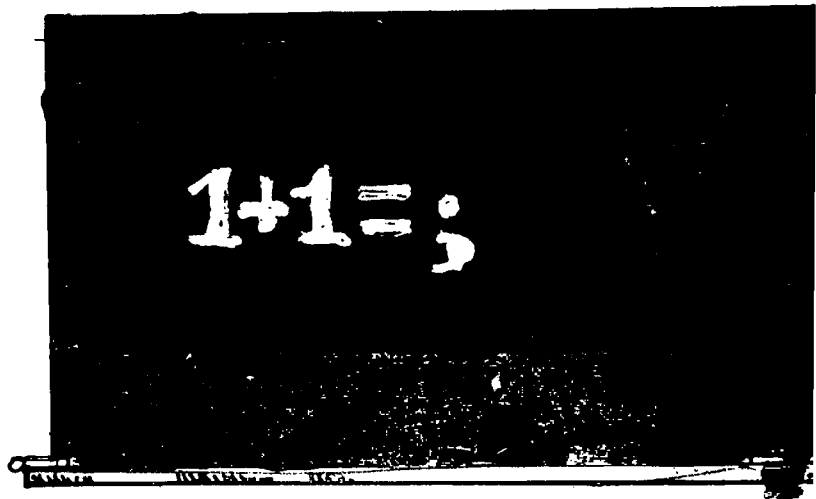
Αφιέρωμα:
**Δημήτρης
Πετσετίδης**

Φάκελος:
**ΝΟΤΗΣ
ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ**

Λεύκωμα:
ΠΕΡΑΣΜΑ/1995

22 εικόνες του
Ανδρέα Λαζάνη

Ενθετο:
110 χρόνια από την
αποξηρανση της
Κωπαίδας

Ηλίας Πετρόπουλος, Ο όλισβος
Ανδρέας Κάλβος, Απολογία της αυτακτονίας
Κώστας Ζηκας
Θρασύβουλος, εωργιάδης
Λουκία Ρικακη "Stand Up Comedy"
Θανάσης Γκαϊφύλλιας «Επί πτυχίω»

Στέβ...

Συμπληρωματικό σκόλιο

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΑΡΑΓΗ

Υγράφοντας για το βιβλίο του Πετσετίδη «Επίλογος στα χιόνια», παρατηρούσα σ' ένα σημείο τα εξής: «Κοιτάζοντας εποπτικά όλο το μέχρι τώρα έργο του Πετσετίδη παρατηρώ ότι οι κύριες τάσεις του αφηγηματικού του προβληματισμού είναι τρεις. α) Η διαφοροποίηση ανθρώπων και πραγμάτων με το πέρασμα του καιρού. β) Η άσκηση της βίας με τρόπο που να αποκαλύπτεται η κτηνώδης άβυσσος της ανθρώπινης φύσης. γ) Η πιθανολογική μελέτη ασήμαντων φαινομενικά δεδομένων που μέσα από την εξέταση των πιθανών εκδοχών τους αποκτούν απροσδόκητη σημασία. Αυτές οι τρεις αφηγηματικές τάσεις απαντούν και στο “Επίλογος στα χιόνια”. Συμβαίνει μάλιστα να ολοκληρώνονται καλύτερα όταν ο συγγραφέας ξεπερνάει το εμπειρικό επίπεδο των εξιστορούμενων και βυθίζεται στη βιοματική σφαίρα τους. Εκεί όπου συντελούνται οι δραματικές μεταλλαγές του υπαρξιακού είναι. Τέτοιες ευτυχημένες στιγμές δε σπανίζουν στο “Επίλογος στα χιόνια”. Σημειώνω τρεις κορυφαίες που ανταποκρίνονται αντίστοιχα στις τρεις τάσεις που προανέφερα. Είναι τα διηγήματα “Πανχατυπιακός Α.Ο.”, αντιπροσωπευτικό της πρώτης τάσης, “Ο μητροκτόνος”, αντιπροσωπευτικό της δεύτερης και “Ο σηματοδότης”, αντιπροσωπευτικό της τρίτης. Το καλύτερο θα ήταν να είχα την ευχέρεια να σχολιάζα αναλυτικά το καθένα τους, ώστε να φαινόταν δειγματοληπτικά ο ξεχωριστός προσανατολισμός τους, καθώς επίσης και τα διαφορετικά στοιχεία από τα οποία αντλείται η ποιότητα του περιεχομένου τους. Επειδή αυτό δεν είναι δυνατόν να γίνει λόγω χώρου, θα αναφερθώ συνοπτικά στο πρώτο από τα τρία κείμενα»¹.

Θα ήθελα τώρα να σχολιάσω εδώ το δεύτερο και το τρίτο διήγημα που άφησα σ' εκείνο το κριτικό κείμενο σχολιάστα.

Α) «Κάπου σε ένα χωριό, ώρες δρόμο ανάμεσα σε κακοτράχαλες πλαγιές και λόγκους — εκεί ακόμη δεν πήγε αυτοκίνητο —, ζει ένας που σκότωσε τη μάνα του». Έτσι αρχίζει το διήγημα «Ο μητροκτόνος». Ήταν τότε παιδάκι και αναγκάστηκε από αντιφρονούντες να πυροβολήσει τη μάνα του στο κεφάλι.

Είναι δυνατό να συμβεί κάτι τέτοιο; Λένε πως ο ανώτερος εγκέφαλος αντιπροσωπεύει την ελεγχόμενη, λογικά και ηθικά, κοινωνική συμπεριφορά του ανθρώπου. Ενώ ο κατώτερος τα ένστικτα της ζωικής προϊστορίας του και μαζί το στάδιο της ζούγκλας, όπου κυριαρχεί το σαρκοβόρο ερπετό. Όταν τυχαίνει, κάτω από ορισμένες συνθήκες, να χαλαρώσει ο έλεγχος πάνω σ' αυτά τα ένστικτα, το σαρκοβόρο ερπετό έρχεται στην επιφάνεια και βάζει μπροστά το νόμο της ζούγκλας. Κάπως έτσι. Το διήγημα «Ο μητροκτόνος» εκτυλίσσεται σε μια εποχή και σ' έναν τόπο, όπου τα προσωπικά και τα πολιτικά πάθη οργιάζαν, ενώ οι βιαιοπραγίες και η αυτοδικία αποτελούσαν καθεστώς: στη μετακατοχική Μάνη. Τα γεγονότα παρουσιάζονται, από αφηγητή που δε μετέχει σ' αυτά, από μια χρονική απόσταση σαράντα χρόνων, όταν ο μητροκτόνος αποφασίζει να εκδικηθεί τον «καπετάνιο» που τον ανάγκασε να σκοτώσει τη μάνα του. Ο συγγραφέας, αν και δηλώνει αμέσως περί τίνος πρόκειται, μπαίνει μαλακά στο θέμα του, για να δώσει έπειτα με το στόμα ενός αυτόπτη μάρτυρα το ανατριχιαστικό περιστατικό. Ιδού πώς:

«Πήγε ο καπετάνιος μαζί με τους άντρες του στο χωριό τους και είχε συλλάβει τη μάνα και το γιο της, επειδή ο πατέρας είχε βγει αντάρτης στο βουνό. Τους κουβάλησαν στη Μαυρόπολη, εκεί ήταν το αρχηγείο. Κουρέψανε τη μάνα και ο Κώστας, ο τίγρης, τους έλιωσε και τους δύο, μάνα και παιδί, στο ξύλο.

»Την άλλη μέρα, με τα χαράματα τους βγάλανε από το κρατητήριο, ... τους πήγαμε ο καπετάνιος, εγώ κι ο Μπραϊμάκος έξω από το νεκροταφείο της Μαυρόπολης, δεν είχε χτυπήσει ακόμα ο ήλιος. Η γυναίκα έκλαιγε και έλεγε: “Τι σου φταίει το μικρό παιδί, τι φταίει αυτό;” Ο καπετάνιος δε μίλαγε, τότε έπρεπε να τον φοβάσαι. Εκεί, στη μάντρα του νεκροταφείου σταματήσαμε και είπε ο καπετάνιος στο παιδί: — Έλα δω, ρε, γαμώ το Χριστό σου. Τράβα τη σκαντάλη και σκότωσ' την και θα σε αφήσω να φύγεις.

»Το παιδί δεν ήθελε, ο καπετάνιος μας διέταξε να οπλίσουμε, κόλλησε το

πιστόλι του στο κεφάλι της μάνας, ο Μπραϊμάκος έβαλε το Τόμμυγκαν στα πλευρά του παιδιού, εγώ περίμενα με το όπλο σκοπευόντάς το, σκότωσ' τη, ρε πούστη, και φύγε, φώναξε άγρια ο καπετάνιος, μη, αγόρι μου, έκανε να πει η μάνα, κι όταν το είδε να πλησιάζει: “Όχι, όχι, καταραμένο...” Η σφαίρα της τίναξε τα μυαλά στον τοίχο, ο καπετάνιος του 'ριξε μια κλοτσιά.

»— Φύγε, γαμώ το Χριστό σου, μην το μετανιώσω.

»Έφυγε το παιδί τρέχοντας».

Τα σχετικά με το φόνο είναι η μία πτυχή του διηγήματος. Η άλλη έχει να κάνει με την αναδρομική απόπειρα του μητροκτόνου να εκδικηθεί τον ηθικό αυτουργό του φόνου, τον «καπετάνιο», αυτοδικώντας. Ο μητροκτόνος, που έχει παντρευτεί στο μεταξύ, έχει μια κόρη που είναι γιατρός στην Αθήνα. Αυτή η κόρη έρχεται ένα καλοκαίρι στο χωριό να δει τους γονείς της. Ο πατέρας της της ζητάει να τον πάει με το αυτοκίνητό της — το έχει αφήσει κάπου τρεις ώρες μακριά από το χωριό — στη θάλασσα να κάνει μπάνιο. Έτσι ξεκινούν νύχτα για να προλάβουν να γυρίσουν την ίδια μέρα. Ο αυτοκινητόδρομος περνάει δίπλα από το σπίτι του «καπετάνιου» κι όταν φτάνουν εκεί ο πατέρας λέει στην κόρη του να σταματήσει. Τότε κατεβαίνει κρατώντας ένα σακούλι μέσα στο οποίο είχε κρυμμένο ένα περιστρόφο που συντηρούσε όλα αυτά τα χρόνια. Στην αυλή του σπιτιού του αναγνώρισε τον «καπετάνιο», «ένα κοντόχοντρο γεροντάκι με άσπρα μαλλιά να κρατάει ένα τσιγάρο στο τρεμουλιαστό χέρι του». Κι ενώ έβαλε το χέρι στο σακούλι να πιάσει το περιστρόφο «κοίταξε μια φορά ακόμη το γεροντάκι που έκανε προσπάθεια ν' ανέβει σκαλί σκαλί (τη σκάλα του σπιτιού) και ύστερα γύρισε και αντίκρισε την κόρη του, η οποία τον παρατηρούσε περιμένοντας ακουμπισμένη στο τιμόνι του αυτοκινήτου.

»— Τι μου φταις εσύ, παιδί μου; ψιθύρισε και δεν ξανακοίταξε κατά το διάδρομο.»

Η αχαλίνωτη κτηνώδης βία και το ένστικτο της αυτοσυντήρησης από τη μια μεριά και από την άλλη η εξαθλίωση των γηρατειών, η ομορφιά και τα νιάτα. Η αφήγηση του Πετσετίδη καλύπτει 6 σελίδες μέσου μεγέθους — 1600 λέξεις περίπου και δίνεται από τρεις χρονικές στιγμές που εναλλάσσονται μέσα στο κείμενο. Από το παρελθόν και το παρόν της αφηγηματικής δράσης και από μια νεότερη στιγμή από την οποία μας μιλάει ο (εξωδιηγηματικός) αφηγητής. Αυτό, μεταξύ άλλων, επιτρέπει στο συγγραφέα να πετυχαίνει εξαιρετική οικονομία λόγου. Έτσι έχουμε ένα κείμενο ιδιαίτερα λιτό, αλλά πλήρες και χωρίς κενά. Ενώ από την πρώτη ως την τελευταία λέξη παρουσιάζει αμείωτο ενδιαφέρον. Ο τρόπος που αρχίζει και δίνει τα συγκεκριμένα περιστατικά, μέσα στο γενικότερο εποχιακό κλίμα, είναι τόσο οργανικός που δεν αφήνει κανένα περιθώριο να αμφιβάλει κανείς για την αλήθεια των λεγομένων. Και ό,τι μένει μετά την τελική λύση είναι το δέος για την κτηνώδη άβυσσο του ανθρώπου σε αντιπαράθεση με την κοινή μοίρα του τέλος από τη μια και την ομορφιά της ζωής από την άλλη. Γιατί ο φόνος θα έμενε απλώς ένα ανατριχιαστικό γεγονός χωρίς την προοπτική που του δίνει η έξοδος του διηγήματος. Ο ηθικός αυτουργός, ένα ανθρώπινο απολειφάδι, δεν αξίζει καν την εκδίκηση κάτω από τις τωρινές συνθήκες και το αθώο αίμα που τρέχει στις φλέβες των νεότερων. Κι η πράξη του φαίνεται τόσο ποταπή απέναντι στον οίκτο και τη συγγνώμη του συνανθρώπου, που κι αυτός ενήργησε κάποια στιγμή με το ένστικτο της αυτοσυντήρησης και εγκλημάτησε.

Β) το διήγημα «Ο σηματοδότης» είναι διατυπωμένο σε πρώτο γραμματικό πρόσωπο και αποτελεί μια πιθανολογική άσκηση του αφηγητή πάνω σε μια παρατήρησή του. Στη διασταύρωση Πατησίων και Αβέρωφ, απέναντι από το Πολυτεχνείο, στην Αθήνα, βρίσκεται ένας σηματοδότης, ένα φανάρι Σταμάτη-Γρηγόρη. Ο αφηγητής πηγαίνοντας στη δουλειά του περνάει καθημερινά δυο φορές και πλέον απ' αυτό το μέρος. Λίγες μέρες μετά τα γεγονότα της 17 του Νοέμβρη του 1973 πέφτει στην αντίληψή του πως στον κυλινδρικό στύλο του σηματοδότη υπάρχει μια τρύπα. Μια τρύπα στο ύψος του κεφαλιού του και από την άλλη μεριά του στύλου ένα εξόγκωμα σαν «καρούμπαλο». Έχοντας

κάποια ιδέα από τέτοια σημάδια, από το παρελθόν, ο αφηγητής σχετίζει την τρύπα αυτή με τη νύχτα του Πολυτεχνείου. Θυμάται τι είδε και άκουσε εκείνο το βράδι, καθώς βρέθηκε γύρω εκεί, στην πλατεία Κάνιγγος, στην οδό Βεραντζέρου, στην Πλατεία Λαυρίου, στην οδό Χαλκοκονδύλη, στην πλατεία Βάθης... Επλώθηκε αργότερα από τους κρατούντες πως όσοι χτυπήθηκαν τότε ήταν από σφαίρες που εξοστρακίστηκαν. Όμως για τον αφηγητή «στη διασταύρωση Πατησίων και Αβέρωφ υπήρχε ένα φανάρι τρυπημένο από σφαίρα», «που δεν τρύπησε το απέναντι τοίχωμα και πρέπει να βρίσκεται μέσα». Η μία παρατήρηση φέρνει την άλλη. «Αν η σφαίρα είχε λίγο περισσότερη δύναμη και είχε τρυπήσει και το απέναντι τοίχωμα, θα μπορούσες να βάλεις το μάτι σου στη μια τρύπα κι από την άλλη να σκοπεύεις ίσα στην κλειστή πόρτα του Πολυτεχνείου, που την είχε γκρεμίσει εκείνη τη νύχτα το τανκ». Συνεπώς, «Η τρύπα από τη μια μεριά και το εξόγκωμα από την άλλη βρίσκονται στο ίδιο οριζόντιο επίπεδο, παράλληλο με το οδόστρωμα». Ο αφηγητής έψαξε στη γύρω περιοχή τα φανάρια για παρόμοια σημάδια, αλλά δε βρήκε. «Θέμα τύχης. Δε βρέθηκαν στην ίδια ευθεία ο σκοπευτής, ο στόχος και το φανάρι». Από το σημείο αυτό αρχίζει μια αλυσίδα πιθανών εκδοχών. Δεν αποκλείεται σε κάποια περίπτωση να βρέθηκε στην ίδια ευθεία ο σκοπευτής, ο στόχος και το φανάρι, αλλά η σφαίρα να χτύπησε σε κόκαλα του στόχου, π.χ. στη σπονδυλική στήλη, να σφηνώθηκε και να έμεινε εκεί, ή να πέρασε χάνοντας στο μεταξύ τόση δύναμη ώστε να μην προκαλούσε στο σιδερένιο στύλο εντύπωμα. Ωστόσο η συγκεκριμένη σφαίρα έφτασε με αρκετή δύναμη στο φανάρι. Έφτασε απευθείας ή πέρασε από τις σάρκες κάποιου; Αν κρίνουμε από το γεγονός ότι η σφαίρα «δεν είχε πια τη δύναμη να τρυπήσει και το άλλο τοίχωμα» πρέπει να δεχτούμε το δεύτερο ενδεχόμενο. Και βέβαια δε θα ήταν πολύ πειστική η απουσία από τον επίσημο κατάλογο κάποιου νεκρού η τραυματία σ' εκείνο το σημείο, ότι δηλαδή δεν έγινε τίποτα εκεί. Μια σφαίρα στο ύψος του κεφαλιού ενός ανθρώπου συνηθισμένου αναστήματος, που ρίχνεται από την πόρτα του Πολυτεχνείου οριζόντια προς την άσφαλτο, δεν μπορεί παρά να είχε στόχο κάποιον από τους εξεγερμένους. Μολαταύτα θα ήταν δυνατό να ισχυριστεί κανείς πως η τρύπα στο φανάρι δεν προήλθε από σφαίρα, ή, αν ανευρισκόταν η σφαίρα μέσα στο σωλήνα, πως δεν είχε ριχτεί εκείνο το βράδι. Ο αφηγητής λέει ότι κάτι τέτοιο θα τον εξόργιζε, αφήνοντας τα αυτονόητα στον αναγνώστη. Ότι δηλαδή τα φανάρια δεν υπήρχαν κατά την

κατοχή και τα Δεκεμβριανά, ώστε να 'ναι σημαδεμένα από τότε. Κι εξάλλου μέσα στην Αθήνα δεν πυροβολάει κανείς με πολεμικό όπλο συχνά και μάλιστα ακριβώς από τη θέση που βρίσκεται η πόρτα του Πολυτεχνείου.

Υπάρχει ωστόσο και μια αισιόδοξη εκδοχή: να βρέθηκε το φανάρι ανάμεσα στο σκοπευτή και στο στόχο. «Η σφαίρα περνάει το ένα τοίχωμα, το άλλο τη συγκρατεί, το παιδί γλιτώνει κι ούτε που μπορεί να αντιληφτεί πόσο κοντά του πέρασε ο θάνατος». Η εκδοχή αυτή είναι περισσότερο μια φαντασίωση του αφηγητή, γιατί μέσα του είναι βαθιά ριζωμένη η άλλη άποψη. Αυτή την οποία έζησε πολλές φορές ως προσωπικό ενδεχόμενο. «Κάθε μέρα που περνούσα από το φανάρι, ακολουθούσα με το νου μου τη φανταστική πορεία της σφαίρας κι όταν το κεφάλι μου και η τρύπα στο σιδερένιο κορμό βρίσκονταν στην ίδια ευθεία με τον αόρατο σκοπευτή, ανατρίχιαζα». Ένα άλλο ενδεχόμενο που απασχολεί τη σκέψη του είναι μην τυχόν και γίνει αντιληπτή η τρύπα στο φανάρι με συνέπεια να το πάρουν από κει ή το χειρότερο το αντικαταστήσουν με κάποιο άλλο. «Και, ίσως, κάποτε, μετά από χρόνια να αρχίσει κι ο ίδιος να σκέφτομαι μήπως ήταν μια φαντασίωση ή οφθαλμαπάτη». Γιατί αυτή η τρύπα έχει γίνει το μυστικό του, η ανακάλυψή του και το κίνητρο των διαλογισμών του.

Το κείμενο δίνεται από διάφορες χρονικές στιγμές, με θεματικά μέρη και συνειρμούς, που υπηρετούν κι εδώ, όπως και στο προηγούμενο διήγημα, την οικονομία του λόγου. Ενός λόγου στρωτού και άνετου.

Η υπόθεση του Πολυτεχνείου δεν είναι από τα θέματα που προσφέρονται εύκολα για λογοτεχνική εκμετάλλευση. Απόδειξη οι αποτυχημένες προσπάθειες που έχουν γίνει μέχρι σήμερα. Προσωπικά δε γνωρίζω άλλο πεζό κείμενο, εκτός από αυτό του Πετσετίδη, που να μην πρόδωσε αισθητικά το συγκεκριμένο θέμα.

Η επιτυχία του Πετσετίδη βρίσκεται κυρίως στο γεγονός ότι πιάστηκε από μια λεπτομέρεια η οποία, μέσα από την ανάπτυξη μιας σειράς εκδοχών, του επέτρεψε να υποδείξει τον εγκληματικό χαρακτήρα της επίθεσης κατά του Πολυτεχνείου. Και μάλιστα χωρίς ίχνος θεωρητικολογίας, αλλά με γνήσιο αφηγηματικό τρόπο.

Σημείωση

1. Περιοδικό «Πλανόδιον», τεύχος 22, Οκτώβριος 1995, σελ. 126.

